

TÜRK EKONOMİSİNİN 1923 - 1973 DÖNEMİNDE DIŞ YARDIM İLİŞKİLERİ

Dr. Tefik ERTÜZÜN
İktisat Kürsüsü Asistanı

1. — Giriş

Cumhuriyet'in ilânından günümüze kadar, çeşitli dönemlerde, birbirinden oldukça farklı ekonomi politikalarının uygulanmasına sahne olan Türk ekonomisi, gerek iç ekonomik faaliyetlerin ve gerek dış ekonomik ilişkilerin yeterli ve etkili bir biçimde devamını sağlamak amacıyla "dış ekonomik kaynak" lardan yararlanmıştı.

Makalemizin amacı, Türk ekonomisinin 50 yıllık dış yardım ilişkilerini kronolojik bir metod içinde ele alarak, ekonomik analizine ve yorumuna gitmektir. Bununla birlikte, ekonomik yorumların yapılmasında ve anlaşılmasında gerekli olan teorik bilgiyi kısmen vermek yerinde olacaktır. Buradan hareket ederek, konuyu iki genel bölüm içinde ele almayı düşündüm.

Dış yardım teorisinde kullanılan ve literatürde oldukça karışıklığa sebep olan kavramları açıklığa kavuşturmak ve ekonomik gelişmede dış yardımdan ne beklenmesi gerektiği sorunu üzerinde bazı açıklamalar yapmak birinci bölümün konusunu teşkil etti. İkinci bölümde, dış yardım ilişkileri açısından farklı özellikler taşıyan üç ayrı dönem içinde Türk ekonomisinin dış yardım ilişkilerini ele aldık.

1.1. — Temel Kavramlarla İlgili Açıklamalar.

Dış yardım teorisinde, "*dış borçlanma*" ve "*dış yardım*" terimleri hemen hemen eş - anlamda kullanılmaktadırlar. Yakın yıllarda, bir üçüncü kavram daha kullanılmaya başlanmıştır, bu "*dış kay-*

nak temini" kavramıdır. Dış borç veya dış yardım ilişkilerinin üstünde yer alan ve adetâ onları çevreleyen bu kavram, ülkeye dışardan gelen, yani iç ekonomik faaliyetlerin sonucu olmadan yaratılan ekonomik kaynakları ifade etmektedir. Bu tür ilişkilerin ifadesinde, "*dış kaynak temini*" kavramının kullanılması kanaatimizce en doğru yol olacaktır. En üst seviyede, ilişkiyi bu terim içinde ifade ettikten sonra, onun haiz olduğu ekonomik ve ticarî şartların yönüne ve ağırlığına göre diğer terimlerin kullanılması herhangi bir karışıklığa yol açmayacaktır. Şöyle ki, dış kaynaklar vâde ve faiz gibi belirli şartlarla verilmekte, diğer bir ifadeyle, geri ödenmek üzere alınmaktadır. Demek oluyor ki, dış kaynak temini, aslında bir "borçlanma" ilişkisi yaratmaktadır. Belirli şartlarla sağlanan kaynaklar, normal piyasada carî olan şartlardan daha elverişli ise, ilişki "borçlanma" şeklinden çıkıp, istenerek sağlanan avantajlı şartlardan dolayı, "yardım" ilişkisine dönüşmektedir. Ekonomik gelişme yolunda olan ülkeler normal piyasaya çok az başvurdukları için, gelişmiş ülkelerle olan borçlanma ilişkileri aslında bir "yardım" ilişkisinden öteye gitmez. Kısaca izaha çalıştığımız sebeplerden dolayı, makalemize "dış yardım ilişkileri" adını vermeyi uygun bulduk.

Ancak, sorun bu kadarla bitmemekte, "dış yardım" olarak ele alınan kaynakları çok değişik şart ve şekillerde sağlanmaktadır. Bazen, sadece bağış (*hibe*) olarak verilen kaynaklara yardım gözüyle bakılırken, bazen de belli bir dönemde dışardan gelen ekonomik amaçlı kaynakların hepsi "dış yardım" olarak düşünülmektedir.

Genellikle "*hibe*" veya "*bağış*", geri ödeme problemi yaratmayan kaynakları ifade etmek üzere kullanılmaktadır. O halde, mal ve hizmet şeklindeki aynî hibeler, sübvansiyonlar ve geri ödenmeyen krediler (transferler) hiç bir zaman bir borç ilişkisi değil, gerçek bir "*dış yardım*" ilişkisidir. Yardımın, menfaat aramayan kaynakların, hattâ yardımı veren için pahalı kaynakların transferi şeklinde olmasını savunan ekonomistler, böyle bir ilişkiye gerçek yardım ilişkisi gözüyle bakmaktadırlar¹. Böyle bir ilişkinin gereğinden hareket edenler, bütün dış kaynaklar için, gerçek bir dış yardım payının hesaplanması gereğini duymuşlar ve bunun ölçüsünü aramışlardır. Bu ölçü ise, yardım şartlarının, normal piyasa şartlarına göre sahip ol-

1 P. Guillaumont; "L'aide internationale au développement", Revue Economique, 1968, s. 974 - 1003.

duğu avantajlı kısmın, kantitatif ifadesi olarak kabul edilmiştir. Böylece hesaplanan avantajlı kısmın bugünkü (halihazır) değeri, sağlanan dış kaynakların ihtiva ettiği "hibe - payı" nı vermektedir. Böylece gerçek yardım unsuru homojen bir bütün olarak ortaya çıkar². Diğer bir ifadeyle, söz konusu kaynakların, veren ülkeler için hangi ölçüde fedakârlığı gerektirdiğini ve alan ülkeler için ne deneye faydalı olduğunu, böyle bir hesaplama sonucu tâyin etmek mümkün olmaktadır.

Böyle bir hesaplamamın gerektirdiği ölçü, temin edilen kaynaklar için, normal piyasada ödenmesi gereken faiz haddi ile, fiilî olarak ödenen faiz haddinin mukayesesidir³. Bu ise, yıllık anüitelere tatbik edilmek üzere, bir iskonto haddi veya hali hazır değer haddinin bulunmasını gerektirir. Ancak, bu haddin tek ve kesin bir ifadesi, en azından kaynakları veren ve alan ülkelerin farklı ekonomik yapıları ve dünya seviyesinde tek bir kapital piyasasının olmaması sebebiyle mümkün değildir. Bu konuda O.E.C.D. tarafından yapılan teklif benimsenmiş ve uygulamada esas alınmıştır⁴. Buna göre, kaynağı veren ülkelerin yüklendiği fedakârlığı hesaplamak ölçü olunca, bunlar açısından kullanılabilir kamu kaynaklı fonların "fırsat maliyeti" esas alınmaktadır. Yani, uzun vâdeli kamu sermayesinin normal verimlilik haddi, borç verilen kaynaklara tatbik edilmektedir. Bu haddin, fiilen ödenen faiz haddini aşan kısmı, kaynağı veren ülkenin hangi ölçüde fedakârlıkta bulunduğunu gösterir. Borçlu alanlar tarafından sağlanan faydanın ölçülmesi istendiği takdirde ise, tek bir haddin tesbiti çok güçtür. Daha doğrusu, ekonomik gelişme süreci içindeki ülkelerin borç ödeme kapasiteleri düşük olduğundan, kapital temini için serbest piyasaya başvurmadan çekinmekte, çok nadir olarak bu piyasadan kaynak temin etmektedirler.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalar "Dış Yardım" kavramı etrafında bizi bir noktaya getirmektedir. Bu noktada, rekabet piyasası

2 **Tevfik Ertüzün**; "Dış Yardım ve Ekonomik Gelişme", Doktora Tezi, 1972.

3 **Hawkins, E. K.**; "The Principles of Development Aid", Penguin Modern Economics, London 1970.

4 **G. Ohlin**; "Réévaluation des politiques d'aide à l'étranger"; O.E.C.D. 1966, s. 116.

dışında yer alan bütün sermaye hareketlerini "Dış yardım" kavramı içinde ele alıyoruz. Zira, bu tarzda temin edilen kaynakların, geri ödeme şartıyla ahnsalar dahi, taşıdıkları avantajlı şartlar, onların mutlaka belli bir yardım payını ihtiva etmesini sağlayacaktır. Diğer bir ifadeyle, rekabet piyasasında sermaye hareketlerini yöneten, sermayenin verimliliği ve faiz haddi gibi etkenlerden bağımsız olarak, bu kaynaklar hareket etmektedir. Böyle bir yardım kavramı, sermaye piyasasında arz ve talebi yaratan normal etkenlerden ileri gelmeyen, "otonom sermaye hareketleri"ni kapsamaktadır. Nitekim, bu konuda ilk teklifi yapan P. Rosenstein - Rodan, yardım analizinde, "kâr aramayan sâiklerin" incelenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu noktada diğer bir güçlük karşlaşılmaktadır ki, o da, yardım veren ülkelerin çok değişik olan, yardım sâiklerinin teshitidir⁵. Bu güçlük karşısında, gerçekten yardım anlamındaki kaynakların tesbiti için tek ve son kriter, ödemelerin çıkış kaynağının "kamu" özelliği gösterip göstermediğine bakmak olacaktır. Son olarak diyebiliriz ki, "piyasa dışı yardım" kavramı, milletlerarası ekonomik kaynak akımlarını ticarî bir zihniyetle yapmayan, "kamu organları" nı esas almaktadır. Kaynağı kamu olan her kaynak transferi, mutlaka gerçek bir yardım payım şu veya bu ölçüde taşımaktadır.

1.2. — Ekonomik kalkınmada dış yardımın rolü.

Neo - klâsik büyüme teorileri içinde, dış yardımların fonksiyonu, sermaye ve döviz kıtlığının ortaya çıkardığı dar boğazları gidermek şek şeklinde belirlenmiştir. Dinamik bir büyüme süreci içinde, bu fonksiyon; kısa dönemde üretimin artırılması için gerekli olan yatırımların finansmanına yardımcı olmak, uzun dönemde ise ithalât talebini azaltmayı ve ihracat gelirlerini arttırmayı hedef alan bir ekonomik yapıyı gerçekleştirerek ekonomik kalkınmanın dış kaynaklara ihtiyaç duymadan sürdürülmesini sağlamaktır. Bilindiği gibi, Harrod - Domar büyüme modeli, millî gelirden yaratılmak istenen artışın, ancak mevcut sermaye stokuna yeni (net) bir ilâve ile mümkün olacağını varsaymaktadır. Böyle bir varsayımdan hareket eden model, dış yardımları kalkınmayı hızlandıran bir faktör olarak ele almakta, belli bir gelir seviyesinden sonra bu kaynaklara duyulan

5 P. Guillaumont, a.g.m.

ihtiyacın kalmayacağını ifade etmektedir. R. Rodan, kalkınmanın hızlı ve bir an önce sağlanması için, ekonominin bir itişe ihtiyacı olduğunu ileri sürmekte ve dış yardımları bu itişe sağlamada önemli bir unsur olarak görmektedir. Öyle ki, dış yardıma ülkeler arasında gelirleri eşitlemede gerekli bir transfer olarak değil, her ülkeye kendi kendine yeterliliğini sağlama sürecine geçmede gerekli bir transfer gözüyle bakmak lâzımdır. Rodan'a göre, yardımın iktisadî kalkınmadaki rolü yardımın miktarı ile değil, yardımın yarattığı "ilâve gelir" in büyüklüğü ile ölçümlenmeli, ve kendi - kendine yeterli büyüme için gerekli sermaye birikimi sağlanıncaya kadar, "Dış yardım" devam etmelidir. Diğer büyüme teorileri de, dış yardımı bunlara benzer şekillerde ele almışlardır.

Anlaşıyor ki, dış yardım belli bir gelir seviyesine ulaşmanın aracı değil, kendi - kendine yetebilir ekonomik güce kavuşmanın kaçınılmaz bir aracıdır. Az gelişmiş ülkeler için önemli olan, iktisadî gelişmelerinin hızlanmasıdır. Bu hızlandırıcı etkinin büyüklüğü ise, dış yardımın getirdiği fonların etken bir biçimde yatırımlarıyla sağlanacak, "net sermaye birikimi"nin büyüklüğü ile ölçülecektir.

2. — Türk ekonomisinin dış yardım ilişkileri.

Cumhuriyet dönemi boyunca, Türk ekonomisinin dış yardım ilişkileri, ülkede uygulanan genel ekonomi politikasına, ekonomik ihtiyaçların şiddetine ve yardımın sağlandığı ülkelerle olan politik ve ekonomik ilişkilerin derecesine bağlı olarak, çeşitli devrelerde farklı biçimlerde ve yoğunlukta gelişmiştir. Bütün dönem boyunca, dış yardım ilişkilerinin, dış ticaretten sonra, dış ekonomik ilişkiler içinde ikinci derecede önemi haiz olduğunu görmekteyiz.

Türk ekonomisi bu açıdan üç farklı dönem yaşamıştır denebilir. Çünkü, her dönemde dışardan sağlanan kaynakların ekonomik özellikleri ve amaçları, birbirinden oldukça farklıdır.

Birinci dönem, Cumhuriyet'in ilk yıllarından 1948'e kadar devam eden dönemdir. İkinci dönem, 1949'dan başlayıp 1961'e kadar gelmektedir. Bu dönemin başlangıcını, Başkan Truman'ın geniş bir yardımı hedef alan "4 - Nokta Programı"nın ilân edildiği tarih olan 20 Ocak 1949 olarak tesbit etmek ve plânlı ekonomik kalkınma dönemine kadar götürmek doğru olacaktır. Özellikle ikinci dönem,

önceleri sanayileşme ve enfastrüktür yatırımları için, sonraları ise enflasyonist gidişi önlemek ve ödemeler dengesi açığını kapamak için, Türkiye'nin dış yardıma en çok ihtiyaç hissettiği devredir. Üçüncü dönem ise, 1962'de başlayıp günümüze kadar gelen, plânlı dönem içinde yerini bulan ve nihai amacı dış yardıma ihtiyaç duymadan gelişmeyi sürdürecektir ekonomik yapıyı sağlama hedefine, dönüş olan dönemdir.

2.1. — 1923 - 48 dönemi.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Osmanlı İmparatorluğundan devralınan borçların ve onların yol açtığı ekonomik bağımlılıkların yarattığı tepkiyle, dış borçlanmalara iltifat edilmediğini görüyoruz. Genel ekonomik politikası, "dışarıya el açmadan, kendi yağıyla kavrulma" şeklinde düzenlenmiştir. Dış ekonomik ilişkiler, içerden dışarıya transferler şeklinde gelişmiştir, çünkü, Duyûn - u Umumîye borçlarının ödenmesi, altınların rehinden kurtarılması ve demir ve deniz yolları ile bazı şirketlerin millileştirilmesi, oldukça önemli miktarlarda ödemenin yapılmasını gerektirmiştir.

1927'ye kadar devam eden bu politika, sanayie öncelik verme isteği karşısında bırakılmış ve alt - yapı tesisleri ile yeni kurulan sanayi için gerekli döner sermaye kredileri, dışardan sağlanmaya başlanmıştır. Bu döneme ait krediler, uzun vâdeli ve düşük faizli iki yanlı hükümet kredileri şeklinde olup, yıllara göre dağılımı şöyledir⁶:

Yıllar	Kredi Miktarı* (milyon \$)
1927	67
1930	10
1934	27
1938	60
1940	164
1942	143
1946	16
1947	42

* Kredilerin tutarları, anlaşma tarihlerindeki cari kurlara göre hesaplanmıştır.

6 "1923 - 70 yıllarında alınan ve dövizle ödenecek krediler", Maliye Bakanlığı yayını, 1970 (teksir).

Krediler, Amerika, İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya ve İsviçre hükümetleri tarafından sağlanmıştır. 1947 yılındaki kredilerin büyük kısmını ise Eximbank vermiştir. Bu dönemde, krediler belli bir plâna göre değil, tamamiyle ekonomik ihtiyaçlara göre alınmış olup, karşılıklı bir borçlanma ilişkisinin dışına çıkmamıştır. Bununla beraber, ekonomik anlamda bir "dış yardım" ilişkisi aramak doğru değilse de, sadece politik yönü olan "dış yardım"dan söz edilebilir. 1929 - 46 arasında, dünyada hüküm süren politik ve ekonomik şartların böyle bir sonuçta payı olduğu şüphesizdir. Büyük dünya buhranı ve ondan sonra patlak veren II. Dünya Harbi, kıt kaynakları gerçek bir yardım için yeterli kılmamıştır.

2.2. — 1949 - 61 dönemi.

Harpden sonra Batı Avrupa'yı, yeniden inşa etmek ve kalkındırmak, daha sonra da az gelişmiş ülkelerin kalkınmasına yardımcı olmak amacıyla, 10 Ocak 1949'da Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Truman, "4 - Nokta Programı" adı verilen bir yardım programının yürürlüğe konduğunu ilân ettiği. Türkiye, bu dönemde özellikle Amerika'dan ve diğer batılı ülkelerden geniş çapta yardım gördü. Bu dönemde yapılan Amerikan yardımları ayrı bir bütün olarak ele alınmayı gerektirecek hacimde ve özelliklerde olduğu için, onu ayrıca incelemek faydalı olacaktır.

2.2.1. — Amerikan hükümeti yardımları.

Amerikan "Dış yardım kanunları" çerçevesi içinde ve "Marshall Plâni" adı ile 1949'da başlayan ve bunu takiben, İktisadî İşbirliği Teşkilâtı (Economic Cooperation Administration), Karşılıklı Güvenlik Teşkilâtı (Mutual Security Agency), Uluslararası İşbirliği Teşkilâtı (International Coop. Agency) ve bugün de AID (Agency for International Development - Uluslararası Kalkınma Dairesi) yardımları şeklinde devam eden Amerikan yardımları şu gruplar içinde ülkemizde yönetilmiştir⁷ :

- Nakit olarak yapılan yardımlar,
- Teknik işbirliği yardımları,

7 "Türkiye'ye Amerikan İktisadî Yardımları", (1949 - 69), Maliye Tetkik Kurulu, 1970.

- Karşılıklı paralar hesabı,
- Tarımsal ürün fazlası yardımları.

Türkiye için, herbiri ayrı önemi haiz ve ekonomik özellikleri birbirinden farklı olan bu yardım gruplarını ayrı ayrı inceleyeceğiz. Bu dönemde, Türkiye'ye gelen Amerikan iktisadî yardımları, genel olarak şöyle bir dağılım göstermiştir.

Yıllar	Hibeler	Karşılıklı Güvenlik Programı Kredileri	Proje Kredileri	Teknik Yardım	(000 \$) Sürplü Yardımları
1949 - 57	464.100	155.000	—	20.005	87.965
1958	71.700	—	10.000	4.498	46.800
1959	104.300	—	15.400	4.878	69.700
1960	85.500	—	13.000	4.763	—
1961	82.800	—	132.400	4.415	153.000

Kaynak : Türkiye'ye Amerikan İktisadî Yardımları (1949 - 69) Tablo 1.

2.2.1.1. — Nakit olarak yapılan yardımlar.

Bu tür yardımlar, ya tamamıyla geri ödemesiz yahut kredi şeklinde olup, nakit (dolar) olarak Türkiye'ye ödenmiştir. Bir kısmı hibe, bir kısmı güvenlik programı kredisi ve diğer bir kısmı da proje kredileri şeklinde sağlanmıştır.

a) Hibeler.

Bu yardımlar, Türkiye'nin dış ödeme gücünün artırılması gayesiyle yapılmıştır. 1949-61 döneminde 800 milyon \$ civarında hibe sağlanmış olup, daha sonraki yıllarda devam etmiş ve 1967'de 946 milyon \$'a yükselmiştir.

b) Karşılıklı güvenlik programı kredileri.

1948'de başlayıp 1957'de sona eren bu kredilerin tamamı, 155 milyon \$ civarındadır. Daha sonra kaldırılan bu krediler, plânlı dönemde, program kredileri adıyla yeniden sağlanmıştır.

c) *Proje kredileri.*

Kamu ve özel sektöre ait projelerin dış finansmanı için ABD den sağlanan ve genellikle kalkınma kredisi şartlarını taşıyan krediler bu grupta toplanmışlardır. Bu kredilerin asıl önemli kısmı, 1962'den sonra ve B.B.Y.K.P.'nin uygulanmasıyla başlamıştır. Bu krediler, genellikle 10 yıl ödemesiz devreli ve 40 yıl vâdelidir. 1958 - 61 arasında % 3.5. ve % 5.5 arasındaki faiz oranları, 1962'den itibaren % 0.75 ve % 2.5 arasında değişmiştir.

2.2.1.2. — *Teknik İşbirliği Yardımları.*

Günümüzde kullanılan modern teknolojiyi ve teknik bilgiyi Türkiye'ye getirmek amacıyla, Uluslararası Kalkınma Teşkilâtı (AID) ile 1949'da imzalanan "Teknik İşbirliği Programı" şu imkânları sağlamıştır :

- teknisyen ve uzman elemanların Türkiye'de istihdamı,
- akademik veya pratik eğitim için Türk görevlilerin A.B.D. rie gönderilmesi.
- projelerin gerçekleşmesi için gerekli olan teçhizatın alınması, bu program içinde gerçekleştirilmiştir.

1949 - 61 döneminde, teknik yardım programlarından kullanılan fonların toplamı 40 milyon \$ olup, 1969 yılında bu miktar 71 milyon dolara yükselmiştir.

2.2.1.3. — *Karşılık Paralar Hesabı.*

ABD.'nin Türkiye'ye hibe ettiği dolarları kullanan ithalâteçi kurumlar ve firmalar aldıkları her doların karşılığı olan Türk lirasını, Merkez Bankasındaki "Karşılık Paralar Hesabı"na yatırmak zorundaydılar, 1963'e kadar devam eden bu uygulamanın dayandığı anlaşmaya göre, bu hesapta toplanan paraların % 90'ı (1954'e kadar % 95'i) AID ile birlikte tatbik edilecek kalkınma programlarında kullanılmak üzere Türk Hükûmeti'ne, geri kalan % 10'u ise (1954'e kadar % 5'i) Türkiye'de Türk parası ile karşılanacak Amerikan Hükûmeti'nin idarî masraflarına tahsis edilmekteydi. 1963'den itibaren bu uygulamaya son verilmiş ve onların yerini kalkınma kredileri denen ikraz şeklindeki yardımlar almıştır.

2.2.1.4. — *Tarımsal Ürün Fazlası Yardımları.*

A.B.D., 1954'de "Ziraî maddeler ticaretinin geliştirilmesi ve yardım kanunu" adını taşıyan 480 sayılı bir kanunu kabul etmiştir. Böylece, ziraî ürün fazlalarının satışı ve bundan elde edilen paraların kullanılma tarzı, belli bir sisteme bağlandı. Dört bölümden meydana gelen kanunun birinci bölümü, tarımsal ürünlerin mahallî para karşılığı satışlarına tekabül eden, "gıda yardımı"na aittir. Mahallî paraların hangi maksatlar için kullanılacağı ise, anlaşmalara bırakılmıştır. Bu satışların % 80 kadar hibe veya ikraz şeklinde o ülkenin emrine tahsis edilmiştir. Bölüm II ve III, ekonomik kalkınma ihtiyaçlarının gerektirdiği ve tabii âfet hallerinde, ziraî ürün şeklinde yapılan hibeleri kapsar. Bölüm IV ise, ekonominin uzun vâdeli finansmanını sağlamak amacıyla verilen ve dolar olarak geri ödemesi gereken ikrazları öngörmektedir⁸.

O.C.D.E.'nin tasnife göre, bölüm II ve III'e göre yapılan transferler "hibe" olarak, bölüm IV'e göre yapılanlar "hibe - benzeri yardımlar" olarak ve bölüm IV'e göre yapılan transferler ise, "ikrazlar" olarak ele alınmaktadır⁹.

a) *Tarımsal ürün fazlalarının reel değeri.*

Tarımsal ürün fazlaları değerlendirilmesinde, yardım veren ülkelerdeki "iç destekleme fiatları" esas alınmaktadır ki, bu fiatlar, ürünlerin dünya piyasası fiatlarından her zaman yüksektir. Zira, bu ürünler yardım olarak verilmeyip, serbest piyasaya sürülselerdi, toplam arzları artacağından fiyat seviyesi düşecekti. Bu fiyatı esas alan

8 O.C.D.E.; "Les moyens financiers mis à la disposition des pays moins développés, 1961 - 65", Paris, 1967, s. 87.

9 Hibe - benzeri yardımlar veya mükellefiyetler, kuvvetli para ile ödemesi gerekmeyen ikrazlardan ve yardım alan ülkeye verilen malların satışından ortaya çıkan ve hukuki olarak yardımı veren ülkenin mülkiyetinde olan, mahallî para fonlarının kullanılmasından meydana gelmektedir. Bu iki grup yardım, birbirinden oldukça farklı olmakla birlikte, her ikisi de "hibe - benzeri" yardımlar içinde toplanabilir. Çünkü, her iki yardım türü de, yardımdan faydalanan ülke için, "konvertibl döviz" olarak bir dış borçlanmaya yol açmamaktadır.

bir hesaplama, yardımın "reel" değerinin, "nominal" değerinden daha aşağıda olduğunu ortaya koyacaktır. O halde, bu tür yardımları, nominal değerlerinden belli bir indirim yapıldıktan sonra değerlemek daha gerçekçi bir sonucun ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Bu indirimin ölçüsü ise, yardımın bağlı olduğu ticarî şartlar, yani fiat seviyesinin yükseklik derecesidir.

Ülkemize, "sürlü anlaşmaları" içinde ithal edilen ürünler, en büyük kısmını buğday teşkil etmek üzere hububat, yağlar, et, kümes hayvanları ve süt mamülleridir.

b) "*Sürlü*" alımı için ayrılan "*Türk liraları*"nın kullanma şekilleri . . .

Türk Hükümeti ile ABD arasında yapılan anlaşmalara göre, Merkez Bankasında toplanan TL. larının şu amaçlar için kullanılabacağı belirtilmiştir¹⁰ :

- i — ABD hükümetinin Türkiye'deki bir kısım masrafları için,
- ii — Türkiye'nin ekonomik kalkınmasında gerekli olan harcamalar için, bu grup içindeki TL. ları;
  - Müşterek savunmada gerekli malzeme, teçhizat, tesis ve hizmetlerin temininde (Millî Savunma Hibeleri),
  - "Cooley kredileri" şeklinde¹¹,
  - Bazı projelerin finansmanında hibe ve kredi şeklinde,
  - Sun'î gübre alımında,

kullanılmıştır.

Türk liralasının kullanılmasında, hemen hemen her iki hükümetin hissesi yarı yarıya olup, 3.895 milyon liraya ulaşan bu fonların kullanılışı şöyle olmuştur.

10 Türkiye'ye Amerikan İktisadî Yardımları, Maliye Tetkik Kurulu, 1970.

11 M. B. mda toplanan Türk lirasının % 17 - 20'si, "Cooley Loan" adı ile bir kredi fonu olarak ayrılmıştır. Fon, Amerikan Hükümetinin emrinde olup Türkiye'de iş hayatının geliştirilmesi ve ticaret hacminin genişletilmesi ile birlikte, Amerikan tarım ürünlerinin kullanılmasını ve dağıtımının sağlanması veya tüketiminin artırılması amacıyla, "Özel Sektör" tarafından kredi şeklinde kullanılmıştır.

Konusu	(Milyon TL)
ABD hükümeti emrine	1.227.5
Millî savunma hibeleri	539.6
İktisadî Kalkınma hibeleri	19.0
Cooley kredileri	487.0
İktisadî Kalkınma kredileri	1.511.8
Sun'î gübre alımı	110.0
	<hr/> 3.894.9

2.2.2. — 1949 - 61 döneminde toplam krediler.

Bu dönemde, ABD dışındaki hükümetlerden ve milletlerarası kuruluşlardan temin edilen yardımlar, iktisadî kalkınma hedefine dönük projelerin finansmanı için kullanılmışlardır. Büyük çoğunlukla, proje kredileri şeklindedirler. Hükümetler içinde en önemli payı Almanya, İngiltere almakta, sonra Fransa, İtalya, Hollanda, Avusturya ve İsveç gelmektedir. Milletlerarası kuruluşlar içinde ise, Avrupa İktisadî İşbirliği Teşkilâtı (O.E.E.C.), Dünya Bankası (IBRD), Milletlerarası Para Fonu (IMF) ve Avrupa Ödemeler Birliği (EPU) bulunmaktadır. Sadece proje bazında olan bu kredilerin yıllık toplam (Amerika dahil) tutarları şöyledir¹².

Yıllar	Milyon \$	Yıllar	Milyon \$
1948	44.0	1956	2.5
1949	7.5	1956	48.0
1950	121.6	1958	116.3
1952	51.1	1959	139.5
1953	36.0	1960	194.2
1954	141.1	1961	107.8
1955	23.5		

Ekonomik şartları birbirinden çok farklı olan proje kredileri, genellikle uzun vâdeli olmakla birlikte, faiz oranları % 3'den % 7 ye kadar yükselmektedir. Bu dönem içinde, 1958 ve sonraki yıllarda alman dış yardımlar ayrıca incelenecek bir öneme sahip oldukları için onları başbaşa incelemeyi uygun buluyoruz.

12 Maliye Bakanlığı, a.g. teksir.

2.2.3. — 1958 İstikrar Programı içinde dış yardımlar¹³.

1950 - 60 döneminin ikinci yarısında, dengesiz bir gelişme süreci içine giren Türk ekonomisi, büyük bir dış ödeme güçlüğü ile karşılaşmış ve mevcut borçların moratoryumu ile yeni borçlanmalara gitmek zorunda kalmıştır. Bir yandan, millî tasarruf ve dış tasarrufların üzerinde gerçekleştirilmeye çalışılan ekonomik gelişmenin ortaya çıkardığı "carî ödemeler dengesi açığı", diğer yandan, biriken ticarî borçların ihraç gelirlerinin büyük bir kısmını emmesi, ekonominin bütününe sarsacak etkiler yapmıştır. Özellikle hızlanan enflasyon yeni fiat ve üretim dengesi ile ödemeler dengesi üzerinde, yeni başlayan sanayileşmeyi tehdit edici etkilerini göstermişti.

Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilâtı, Türk Hükûmetinin bu problemleri çözümlenmeye mahsus bir "istikrar programı" hazırlamasını ve ancak bu takdirde Avrupa Ödemeler Birliği'nin, Türkiye'ye yardımının mümkün olduğunu ifade etmişti. Bu tavsiyeye uyan Türk hükûmetinin hazırladığı istikrar programı, mübadele rejimine yeniden düzenleme getiriyor ve şu hedefleri esas alıyordu :

- i) Türk ekonomisi üzerinde çok büyük payı olan enflasyonist faktörlerin giderilmesi,
- ii) Mal ve hizmet dağılımı ile kaynak dağılımının düzenlenmesi,
- iii) Ekonominin uzun vâdeli ihtiyaçlarını ve ödemeler dengesi imkânlarını dikkate alan bir "yatırım plânı"nın hazırlanması.

Bu hedeflerin gerçekleşmesi, bir yandan yeni kaynakların sağlanmasını gerektirirken, diğer yandan mevcut borçların, hazırlanacak ödeme plânına göre, zaman içine dağıtılmasına bağlıydı.

2.2.3.1. — Yeniden alınan yardımlar.

İstikrar programı içinde, alman yardımların iki ayrı amaç için gerekli olduğu belirtiliyordu :

13 Bu kısım ile ilgili açıklamalarımız için OCDE tarafından hazırlanan şu rapordan faydalanılmıştır : "Les Travaux de la Conférence sur l'Aide Financière à la Turquie et sur les Dettes Turques", OCDE., 1959.

- i) Ham madde, yedek parça ve üretimi en azından mevcut seviyesinde tutabilmek için bazı temel tüketim maddelerinin ithali için gerekli olan "âcîl krediler",
- ii) Geçmişteki borçların ve ileriki yıllarda alınması kaçınılmaz olan gelecek borçların konsolidasyonu için gerekli olan krediler.

Türk hükümetinin hazırladığı istikrar programını olumlu bulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilâtı, Türkiye'ye 223 milyon \$'lık yeni kredi sağladı. Teşkilâta üye ülkelerin yaptıkları iki yanlı yardımların dışında, ABD. 100 milyon \$ ayrı bir ek ödemede bulundu. Avrupa Ödemeler Birliği ile Milletlerarası Para Fonu da, 25'er milyon dolarlık yardımda bulundular.

İstikrar Programının Finansmanı (milyon \$)

Avrupa Ödemeler Birliği	25
İk Yanlı yardımlar	73
ABD'nin ek ödemeleri	100*
— hibe şeklinde	25
— uzun vâdeli krediler	
(Kalkınma Fonu ve Ex - imbank tarafından)	75
Özel Çekme hakkı	
(Milletlerarası Para Fonu tarafından)	25
	223

İki yanlı yardımlar için, Almanya 50, İngiltere 10, İtalya 4, Fransa, Belçika, Hollanda ve İsviçre 1,5 milyon dolar ödediler. Diğer ülkeler ise, Avusturya, Danimarka, Norveç, İsveç ve Portekiz'dir. Bu tür yardımların şartları, her ülke ile Türkiye arasında yapılan özel anlaşmalar içinde tesbit edilmiştir. Bununla beraber Avr. İk. İşb. Teşkilâtı, her anlaşmada dikkate alınmasını istediği bazı şartları önceden belirlemiştir. Bunlar, yardımların ödenme ve kullanma şekli ile, geri ödenme şartlarına ait olanlardır.

* ABD., bunlardan başka, 75 milyon dolarlık savunma yardımı, 15 milyon dolarlık TL.'si karşılığı ziraî ürün satışı ve 44 milyon dolarlık borç erteleme yardımı yapmıştır.

i) Fonların ödenmesi,

Her ülkenin yardımı üç bölüme ayrılacak, birinci bölüm tüm yardımın yarısını kapsayacak ve hemen ödenecektir.

Geri kalan ödemeler iki kısım içinde, ancak mümkün olduğu kadar kısa zamanda Türkiye'ye verilecektir.

ii) Kullanma imkânı (Transferabilite).

Teşkilâtın, yardımların kullanılabilirlik imkânı konusundaki teklifi şöyledir. Her ülke tarafından yapılan yardım, Avrupa Ödemeler Birliği'nin para bölgesi içindeki her ülkeden, her çeşit malların alınmasına imkân verecek biçimde olmalıdır.

iii) Geri ödeme süresi ve şekil.

Ödemenin süresi ve şekli ile ilgili şartlar, yardımın miktarı ne olursa olsun bütün ülkeler için aynen geçerlidir. Borçlar, 10 yılda ve eşit taksitlerle ödenecek, ancak Türkiye ilk 5 yılda ödemeye zorlanamayacaktır. Bütün ödemeler, kredi veren ülkenin parasıyla veya onun tarafından kabul edilecek bir diğer para ile yapılacaktır.

iv) Faiz.

Borç veren ülkeler, tek bir faiz haddinin kabul edilmesini isteyerek, bunun % 5,75 olmasını uygun buldular.

İstikrar programının gerçekleşmesi ikinci bir imkânın da sağlanmasına bağlıydı ki, bu; Türkiye'nin ödemesi gereken ve ileriki yıllarda ödenmesi gereken olan ticarî borçların ertelenmesinin kaçınılmaz olmasıydı.

2.2.3.2. — *Ticarî borçların tecili (moratoryum).*

Türkiye, yardım veren ülkelerle yaptığı iki yanlı ve çok yanlı anlaşmalar içinde, belirli kategorilere gitmek şartıyla, Türk vatandaşlarının ticarî borçlarını ödeme taahhüdünde bulunmuştur. Ancak, Türk ekonomisinin büyük ödeme güçlükleri ile karşılaşması buna imkân vermiyordu. Biriken borç transferlerinin, bir ödeme plânı içinde gerçekleştirilmesi kaçınılmaz bir tedbir haline geldi.

Hazırlanan istikrar programı içinde, bazı istisnalarla birlikte, hangi ticarî borçların zaman içine dağıtılacağı şu şekilde belirtiliyordu :

i — 5 Ağustos 1958'den önce alınan mal ve hizmet karşılığı olan borçlar.

ii — 1 Ağustos 1964'den önce ödenmesi gereken ve gerekecek olan borçlar,

iii — Türk kanun ve yönetmeliklerine uygun olarak, ilgili Türk makamları tarafından yapılmış bir anlaşma veya diğer bir hukukî ilişki gereğince yapılan borçlanmalar.

Bu borçlarla ilgili olan her borçlu, Türk makamları tarafından belirtilen tarihte, "dağıtım plânı" içindeki borcunu, Merkez Bankası'na ödeyecektir. Eğer, kanun ve yönetmeliklere göre özel bir rejimden faydalanıyorsa, borcunu bu bankaya ödemiş olarak kabul edilecektir. Borcun Türk parasından başka bir parayla ödenmesi gerektiği takdirde ise, Türkiye'de, o tarihte uygulanan kur üzerinden hesaplanan borcun Türk lirası olarak karşılığının, aynı bankaya ödenmesi gerekecektir.

Türk hükûmeti, M. B. sına yapılan her ödemenin transferine kadar burada kalmasını sağlayacaktır. Ancak, yapılan ödemelerin Türkiye'de kullanılması halinde, ödemeler yine M. B. sında kalmakla birlikte, borç verenin hesabına belli bir faiz yürütülecektir.

Türk ticarî borçları, bu ödeme plânına göre, 12 yılda tasfiye edilmiş olacak ve her yıla ait anüite 4 eşit taksitte ödenecektir. Türk hükûmeti ilk 5 yıla ait anüiteyi gecikme faizi hesaba katılmaksızın 15, 20, 25, 30 ve 35 milyon dolarlık transferler şeklinde yapacaktır. Dönemin son 6 yılında, anüteler toplam bakiyenin, sırayla, 1/6, 1/5, 1/4, 1/3, 1/2'sine eşit olacaktır.

Ödeme plânı içinde, biriken fonların Türkiye'de kullanılması şu şekilde düzenlenmiştir. Türk hükûmetinin ve ilgili ülkelerin kanun ve yönetmelikleri içinde, ilgili ülkelerde yaşayan şahıslar transfer edecekleri meblâğın tamamını veya bir kısmını, Türk parası olarak ve kendi hesaplarına yatırabildikleri gibi Türkiye'de yapacakları diğer harcamalar için de kullanabilirler. Bu harcamalar için kullanılan meblâğlar, ilgili alacaklının hesabından düşülecek ve bu kullanmalar Türkiye'nin yapacağı diğer ödemeleri etkilemeyecektir.

Böyle bir ödeme plânı içinde, Türk ekonomisi mevcut borçlarını ileriki yıllarda ödemeyi taahhüt etmiş oluyordu. Cumhuriyet dönemi iktisat tarihimiz içinde önemli yeri olan bu olay, daha sonraki yıllarda ciddi tedbirlerin alınmasını sağlamıştır.

2.3. — 1962 - 1973 dönemi ve "Türk Konsorsiyum" yardımları.

Plânlı kalkınmanın hedef alındığı 1962 yılından sonra dış kaynakların belli bir plân içinde temin edilmesi düşünülmüştür. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plâni'nin, dış kaynak ihtiyacının finansmanı için, O.C.D.E. ve NATO Konseyi 2.5.1962'de aldığı bir kararla, Türkiye'ye ekonomik yardımın devamlılığını kararlaştırmıştır. Bu karara göre, 31 Temmuz 1962 de ve O.C.D.E' bünyesinde, Amerika, Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika, Lüksemburg'un katılımıyla bir "Türk konsorsiyumu" kurulmuştur. Konsorsiyum'a 1963'de İsveç Norveç, Avusturya ve 1964'de İsviçre ve Danimarka üye olmuşlardır. Konsorsiyum içinde, milletlerarası kuruluşlardan, Milletlerarası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (IBRD), Milletlerarası Kalkınma Birliği (IDA), Avrupa Yatırım Bankası (EIB), Avrupa Para Anlaşması (EMA) ve Milletlerarası Finansman Kurumu (IFC) bulunmaktadır.

Beş yıllık plânlarda içinde, dış yardımların yeri, hedef alınan yıllık büyük hızının gerçekleştirilmesi amacıyla, bir yandan iç - tasarruf açığının, diğer yandan döviz açığının kapatılmasını sağlamaktır.

Bu dönemde sağlanan yardımlar esas olarak üç ayrı şekilde ve farklı ekonomik gayeler için alınmıştır¹⁴ :

- Program kredileri,
- Proje kredileri,
- Borç tecilleri - Röfinansman kredileri,

Korsorsiyum çerçevesinde 1963 - 70 döneminde sağlanan yardımlar aşağıdaki tabloda görülmektedir :

14 Bu dönemde, ABD'den sağlanan hibe, teknik yardım ve sürplü yardımları büyük ölçüde azalmıştır. 1963'de 162 milyon \$'lık sürplü alınmış ve bu uygulamaya son verilmişse de, 1966, 69 ve 70 yıllarında bir miktar daha sağlanmıştır. Teknik yardımlarda büyük ölçüde azalma olmuşsa da, bütün dönem boyunca devam ettiği görülmektedir. Önceki dönemlere ait yardımlarda görülen azalmalara mukabil, yeni bir yardım türü uygulanmıştır. 1960'dan itibaren, ABD. silâhlı kuvvetlerinin elinde bulunan ve ihtiyaçtan fazla olan veya kullanım yeri kalmayan menkul mallardan bir kısmı, AID kanalı ile Türkiye'ye gönderilmiştir. Bu yolla 1960 - 69 döneminde 77 milyon \$'lık araç ve malzeme temin edilmiştir.

Konsorsiyum Çerçevesinde Sağlanan Yardımlar*
(1963 - 70)

	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	Toplam
Program									
Yardımları	138	134	126	105	125	110	91	94	923
Proje Yardımı	84	41	56	63	86	109	117	146	702
Borç Tecili	26	25	89	74	48	34	11	66	373
Toplam	248	200	271	242	259	253	219	306	1998

Kaynak: T.C. Maliye Bakanlığı Konsorsiyum ve Proje Kredileri Şubesi.

* Tablodaki rakamlar, ödemelere aittir. Bu tutarlara, İMF aracılığı ile 1963'de 35, 1964'de 20, 1967'de 25, 1964'de 10, 1965'de 50, 1966'da 20 ve 1970'de 75 milyon dolar olarak yapılan yardımlar dahil olmakla birlikte, teknik yardım ve P. L. 480 yardımı olarak yapılanlar hariçtir.

Program kredileri, yıllık kalkınma hızının gerçekleşmesi için gerekli olan ithalât hacmini sağlamak amacıyla alınmıştır. Bu krediler, sanai teçhizat, ham madde, yedek parça ve yatırım malı halinde kullanılmıştır.

Konsorsiyum kredilerinin şartları, yardımı sağlayan devlet veya milletlerarası kuruluş olmasına, yardımın program veya proje kredisi olmasına göre değişmektedir. Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, vâdeler 20 - 25 yıl, ödemesiz devreler 5 - 7 yıl ve faiz hadleri % 3 - 4 arasında değişmektedir.

1962 - 73 döneminde dış yardımları sağlayan ülkeler içinde en büyük pay ABD'ye aittir. Toplam yardımların % 70'i A.B.D. tarafından temin edilirken, % 21'i de AET ülkelerince verilmiştir. Toplam AET yardımlarının % 78'ini Federal Almanya sağlamıştır.

1963 - 71 döneminde proje bazında sağlanan krediler (konsorsiyum ve onun dışındaki kaynaklardan alınanlar), 1.142 milyon dolara ulaşmıştır. Bunların % 45'i imalât sanayiinde, % 28'i enerji, % 13'ü ulaştırma, % 6'sı tarım, % 5'i madencilik sektörlerinde ve geri kalan bakiye ise diğer sektörlerde kullanılmıştır. İmalât sanayii içinde en büyük pay demir - çelik endüstrisine ait olup, onu demir dışı metaller, kâğıt, kimya, petrol ürünleri ve diğer endüstriler takip etmekte, enerji sektörü içinde en büyük payı ise, elektrik üretimi teşkil etmektedir.

2.3.1. — Plânlı ekonomi içinde dış yardımların yeri.

Plânlı ekonomi içinde dış yardımlar, belirttiğimiz gibi, hem iç tasarruf yönünden ve hem de döviz açığı yönünden önemli bir yere sahiptir. Hedef alınan gelişme hızını sağlamak amacıyla, her yıl yapılması gereken yatırımların bütünü için tasarruflarla finanse etmek mümkün olmamıştır. 1967 - 72 yılları arasında, toplam yatırımlar G.S.M.H.'nin % 22.7'sini teşkil ederken, iç tasarruflar bu yatırımların % 20.8'lik kısmını finanse edebilmiş, % 1.9'luk kısım ise dış tasarruflarla sağlanmıştır. Dönem içindeki her yıla ait oranlar aşağıda görülmektedir :

G.S.M.H.'nin Yüzdesi Olarak

Yıllar	Toplam yatırımlar	Yurt - içi tasarruflar	Dış tasarruflar
1967	19.9	17.9	2.0
1968	20.6	18.6	2.0
1969	21.5	19.5	2.0
1970	22.6	20.6	2.0
1971	23.8	22.0	1.8
1972	24.3	22.6	1.7
Ortalama	22.7	20.8	1.9
Ort. Yıllık			
Artış Oranı (%)	11.4	12.2	3.3

Kaynak : İ.B.Y.K.P., D.P.T., s. 74.

Dış yardımların, toplam yatırımlar içindeki payı ise, 1963'de % 26 civarındayken, 1970'de % 7'ye kadar düşmüştür. 1960 - 70 devresinin bütünü için, ortalama olarak, % 15 kadardır. Görüldüğü gibi bu dönemde dış yardımlar önemli bir ek finansman kaynağı olmak yanında, modern teknoloji'nin ve teknik bilginin yerleşmesinde, işgücünün vasfını ve verimliliğini arttırmada ve bu arada dış pazarlara açılmada önemli role sahip olmuştur.

Özellikle sanayi yatırımları, gelişmiş ülkelerin yatırım mallarına, ham madde ve ara mallarına ihtiyaç göstermektedir. Bu malların ithali ise, ancak yabancı para elde mevcut olduğu sürece yapıla-

bilir. Türkiye'de uzun yıllar ihracat ve diğer döviz kazandırıcı faaliyetler ithalâtı finanse edemediği için, ortaya çıkan döviz ihtiyacı dış yardımlarla giderilmiştir. Dış borçlar için ana para ve faiz olarak yapılan ödemeler dövizle olan ihtiyacı daha da şiddetlendirmiştir. Borçlanmanın ilk yıllarında geri ödemeler önemli olmamakla birlikte, ileriki yıllarda Türk ihraç gelirlerinin 1/3'ünü teşkil edecek seviyelere gelmiştir. Bugün dövizle ödenecek dış borçlarımız 2.5 milyar doların üzerinde olup, bu tutar üzerinden hesaplanan faiz yekûnu 1 milyar dolar civarındadır. Dövizle ödenecek dış borçların ekonomi üzerindeki yükü, önümüzdeki yıllarda, 150 - 200 milyon dolarlık yıllık ödemeyi gerektirecektir. Bu yükün, ancak 1980'lere doğru hafifleyeceği anlaşılmaktadır.

2.3.2. — *Dış yardımın geleceği.*

Ekonomik gelişmesini kendi - kendine devam ettirme hedefine yönelmiş Türk ekonomisi, Üçüncü Beş Yıllık Plânda, dönem sonunda, dış kaynaklara ihtiyaç duyulmayacağını ifade etmektedir. Ü.B.Y.K.P.'mda öngörülmiş bulunan % 7.9'luk yıllık büyüme hızına ulaşmak üzere yapılması gereken yatırımın % 3.6'sı dış tasarruflarla karşılanırken; dışardan sağlanan sermaye yanında, teknik bilgiyi geliştirmede ve teknoloji transferinde ihtiyaçları oranında dış tasarruflara başvurulacağı belirtilmiştir. Ancak, dış kaynaklara azalan bir oranda devam edileceği ve dönem sonunda tamamiyle kaldırılacağı derpiş edilmiştir. Bununla birlikte, geri ödemelerin daha uzun yıllar devam edeceği anlaşılmaktadır.

Türk ekonomisinin son yıllarda sağladığı döviz rezervleri, dış yardımların önemini büyük ölçüde azaltmıştır. Bugün Türkiye, dış yardım şartları üzerine ağırlığını koyabilmekte ve ekonomik çıkarlarına uygun olan yardımları alma yoluna gitmektedir. Nitekim, yardımların kullanılmasında milletlerarası ihale usulü gerçekleştirilmiş, böylelikle bağı. yardımların ortaya çıkardığı malî külfetler bertaraf edilebilmiştir. Türkiye'nin bugün ulaştığı gelişme çizgisinde, geri borç ödemelerin külfetlerini ve bunun için gerekli zamanı hesaplayan ampirik çalışmalar büyük ölçüde önemini yitirmiştir. Sermayenin maliyetinin gittikçe yükseldiği bir dönemde, Türkiye'nin erişmiş olduğu ekonomik güç, ülkenin daha hızlı gelişmesine imkân verecektir.

3. — S o n u ç .

Cumhuriyet döneminde, oldukça önemli miktarlara ulaşan dış yardımların ekonomi üzerindeki net etkileri pozitif olmuştur denilebilir. Dış yardımın ekonomik gelişme üzerindeki etkisi, dinamik bir analizi gerektirir, zira dış yardım, sadece bugünkü gelişme hızı üzerinde değil, gelecekteki gelişme hızı üzerinde de olumlu etkiler sağladığı takdirde, gayesine ulaşmış olur. Dış yardımlar bugün için, ek fonlar olarak iktisadî gelişmeyi hızlandırıcı etkileri yanında, gelecekte kendisinden daha büyük ek kaynakları yaratarak aynı etkiyi yapmalıdır¹⁵. Türkiye'nin sağladığı dış kaynakların şartları genellikle diğer yardım alan ülkelerin çoğundan daha elverişli olmuştur. Mamafih, uzun yıllar bağlı yardım oranının yüksek olması, yardımın gerçek değerini önemli ölçüde azaltmıştır. Bununla birlikte, tüm yardımlar içinde hibe - payı yüzdesi oldukça yüksektir. Yardım veren ülkelerin, yardım şartlarının tâyini üzerindeki ağırlıkları bugün bir hayli azalmıştır. Türkiye için, dış kaynak temini bir ekonomik kârlılık hesabı haline gelmiştir. Bu safhada iç ekonomi önem kazanmış, yatırımların verimlilikleri ile ilgili ekonomik ölçüler hâkim olmuştur. Günün problemi, iç ekonomik dengenin sağlanmasıdır. Bu dengenin gerçekleşmesi ise, özellikle fiat istikrarının sağlanması başta olmak üzere, moneter ve reel kesimler arasında dengenin kurulmasına bağlı olacaktır.

15 A. Qayum, "Long Term Economic Criteria For Foreign Loans" The Economic Journal, 1966 Haziran, s. 358 - 369.